

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI'NIN AZERBAYCAN'DA GELİŞİMİ

Burak Hamza ERYİĞİT¹

İbrahim RUSTAMLİ²

Öz

Dünyada son dönemde siyasal, yönetsel, sosyolojik ve teknolojik gelişmeler ekseninde, sivil toplum kuruluşları ön plana çıkmaya başlamış ve kamusal görevlere merkezi yönetim ve yerel yönetimler ile birlikte ortak olmaya başlamıştır. Günümüzde Rusya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne, Birleşik Krallık'tan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne, Çin Halk Cumhuriyeti'nden Fransa'ya, Avustralya'dan Brezilya'ya kadar ulusal ve uluslararası sorunların çözülmesinde, insani yardım projelerinin gerçekleştirilmesinde sivil toplum kuruluşları çok aktif rol almaya başlamıştır.

Küreselleşmeye paralel sivil toplum kuruluşları tüm ülkelerde aynı düzeyde aktif faaliyette bulunmadığı söylenmektedir. Yaşanılan dönemde bilim insanlarını düşündüren en önemli sorulardan biri de, Sivil Toplum Kuruluşları'nın birçok ülkelerde neden zayıf kaldığıdır. Bu çalışma; stratejik, politik, kültürel, ekonomik vb. alanlarda çok önemli devletlerden biri olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi üzerine yapılmıştır. Yapılan incelemede ilk olarak sivil toplum kuruluşlarının tutunması ve gelişmesine ilişkin bilgiler aktarılmış, daha sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyette bulunan Sivil Toplum Kuruluşları araştırılmış, Sivil Toplum Kuruluşları sisteminin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sivil toplumun gelişmesini yavaşlatan nedenler göz önünde bulundurularak etkin ve sürdürülebilir sivil toplumun gelişimine yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri, Azerbaycan'da STK'lar, STK'lar, sivil toplumun gelişimi, dernekler, vakıflar, cemiyetler, birlikler, teşkilatlar

1 Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yerel Yönetimler Bölümü. e-mail: burakhmzaster@gmail.com

2 Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. e-mail: rustamli694@gmail.com

Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetişim ve Sivil Toplum Tezsiz Yüksek Programı'nda İbrahim RUSTAMLİ tarafından yazılan bitirme tezinden geliştirilerek derlenmiştir.

Development of Civil Society Organizations in Azerbaijan

Abstract

In the recent period, in the axis of political, managerial, sociological and technological developments, non-governmental organizations have started to come to the fore and started to be partner with the government to public services. In the world, from Russia to the United States of America, from the United Kingdom to the Republic of South Africa, from the People's Republic of China to France, from Australia to Brazil, first of all, Non-Governmental Organizations, which play a role in solving national and international problems and realizing humanitarian projects, are active today.

In the globalizing world, Civil Society Organizations are said to have not been active at the same level in all countries. One of the most important questions that think scientists in the period we are living in is why Civil Society Organizations have developed weakly in many countries. The working is based on the development of Civil Society Organizations in the Republic of Azerbaijan that one of the most important states in strategic, political, cultural and economic fields. In the project, information on the creation and development of Civil Society Organizations was first reported, then the Civil Society Organizations operating in the Republic of Azerbaijan were researched and the Civil Society Organizations system was evaluated. The results of assessment and recommendations and proposals were made to be consistent, sustainable development, effective and weaknesses in the opinion of the working project.

Keywords: Civil Society Organizations, Non-Governmental Organizations, NGOs in the Azerbaijan, NGOs, the development of civil society, associations, foundations, societies, unions, organizations.

Giriş

Dünyada uluslararası sorunlar çözülerek, belli sorunların ortadan kalkmasıyla yeni ülkelerin, yeni devletlerin meydana geldiğini, zamanla bazı birliklerin çöküşü ile diğer devletlerin de onlardan bağımsızlığını aldığı gözlenmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından günümüze sivil toplum kuruluşlarının varlığından ve daha da özgürleştiğinden söz etmek mümkün hale gelmiştir.

Tabii ki, Azerbaycan'da Sivil Toplum Kuruluşları'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 1991'deki bağımsızlığı ile söz konusu hale geldiğini söylemek haksızlık olur. 18. yüzyılın sonları 19. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da sivil toplum örgütlerinin tarihsel açıdan varlığından söz etmek mümkündür. Ne var ki 1918 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin 1920 yılında Sovyetler Birliği'ne dahil olması, 1920-1990 yılları arasında Azerbaycan'da Sivil Toplum Kuruluşları için durgunluk dönemine yol açtığı söylenebilir.

Sivil Toplum Kuruluşları'nın dünyada önemli hale geldiği zaman dilimi 20. Yüzyıl ikinci yarısı olarak ifade edilebilir. Azerbaycan'da ise bu dönem ilk önce 1995 yılında kabul edilen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Anayasası ve sonrasında uygulamaya giren diğer mevzuat ile gelişme göstermiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsız olarak yeniden kurulmasının ardından bugünkü anlamdaki gelişiminin hukuksal-sosyo-ekonomik tabanı oluşmaya başlamıştır.

Azerbaycan'da halen faaliyet yürüten önemli sivil toplum kuruluşları Kafkasya'nın en büyük vakfı olan Dünya üzerinde projeler yürüten Haydar Aliyev Vakfı, çevreyle ilgili geniş faaliyetlerde bulunan İDEA Derneği ve Azerbaycan'da öğrenci gençlerle birlikte çalışarak büyük kapsamda çalışmalar yürüten Azerbaycan Öğrenci Gençler Teşkilatları Birliği şeklinde sayılabilir. Ayrıca uluslararası sivil toplum kuruluşları kategorisinde Azerbaycan Kızılay Derneği ve Azerbaycan Avrupa Hareketi isimleri ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada bu kuruluşlar dışında Azerbaycan'da halen güçlü bir sivil toplum kurgusunun yeşerememesinin nedenleri üzerinde durulmuş ve ortaya çıkan sorunlar ekseninde çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Azerbaycan'da Sivil Toplumun Gelişimi

30 Ağustos 1991 yılında Azerbaycan Ali Meclisi'nin olağanüstü toplantısında uzun süren konuşmalardan sonra "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet bağımsızlığını yeniden kazanmasıyla ilgili" deklarasyon mecliste yeterli oy alarak kabul edilmiştir. Bunularda Azerbaycan'da Sovyetler Birliği'nin varlığına son verilerek bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti kurulmuştur. Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra, sivil toplum kuruluşları daha elverişli koşullarda gelişme fırsatı elde etti. 1995 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası kabul edildi. Anayasa, hem devlet hem de sivil toplum için önemli bir tarihi belge haline gelmiştir. Aslında, modern ve uluslararası standartlara dayalı kurulan ve faaliyet gösteren STK'lar, ancak Azerbaycan'ın bağımsızlığının ardından, çoğunlukla 1995 yılında Anayasanın kabul edilmesinden sonra oluşturulmuştur.³

2000 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Sivil Toplum Kuruluşları Yasası (Dernekler ve Vakıflar) kabul edilmiş ve Ulusal STK Platformu, Ulusal STK Forumu (USF) bu yasa ile kurulmuştur. Azerbaycan'da gönüllülüğün oluşturulması ve örgütlü hareket edebilmesi için Hükümet, STK'lar ve uzmanların çabaları güçlendirildi, bu da Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında STK'lara Devlet Desteği Konseyi'nin oluşturulması ile sonuçlandı.⁴

Avrasya'da Sosyal Hareket ve Yenilenme Girişimi (İSAR) - Azerbaycan, Avrasya Vakfı, Açık Toplum Enstitüsü Yardım Vakfı (ACİYF-Azerbaycan), Counterpart International ve diğerleri gibi uluslararası kuruluşlar profesyonel sosyal hizmetler sunan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası STK'ları kurmak için çabalarını birleştirdiler. Onlar tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri, bugünün Azerbaycan toplumunda üçüncü sektör olarak temsil edilebiliyorlar.

Şu anda, STK'lar ülkede gerçekleştirilen büyük projelere katkı vermeye ülkenin siyasi ve sosyo-ekonomik hayatında aktif rol oynuyorlar, buraya Maden Endüstrilerinde Şeffaflık Girişimi aracılığıyla Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ve Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Kalkınma için Devlet Programında bulunma da dahildir.⁵

3 Gadimova Nazrin, (12 November 2013), "Azerbaijan celebrates Constitution Day", Azernews.

4 Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında STK'lara Devlet Desteği Konseyi'nin oluşturulması, <http://www.cssn.gov.az/news.php?id=1998&lang=az>.

5 Zeyno Baran, "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey", "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West", — "The Central Asia-Caucasus Institute", Silk Road Studies Program, 2005, p. 106.

2011 yılı Haziran ayına olan verilere göre yaklaşık 2.700 STK resmi tescil edilmiş, buna rağmen, bunlardan yaklaşık 1.200 STK aktif faaliyetde değildir. STK'ların büyük bir kısmı Bakü'de faaliyet göstermektedir. Kent merkezlerinin dışındaki STK'lar çok aktif faaliyetde bulunamıyorlar. Kırsal bölgelerde bulunan STK'lar daha az hizmetler sunmaktalar ve finansman ile ilgili hayli kısıtlamaları vardır. Genel olarak, STK'lar Azerbaycan'ın hukuki ve sosyo ekonomik gelişimine katılıyor.⁶ STK'lar öncelikle ülkedeki sivil toplumun şekillendirilmesi, demokratik ve hukuk devletinin kurulması, Azerbaycan'ın küresel meselelere entegrasyonu, insan haklarının, sosyo-ekonomik ve ulusal-manevi değerlerin korunması, mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sorunlarının çözülmesine yardımcı olmaktadır. STK'lar ayrıca Azerbaycan'ın dünya birliğine entegrasyonunu, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün rehabilitasyonu ve egemenliğini destekliyorlar.

Belli alanlarda gelişmeler çok hızlı olsa da, STK sektörü halen zorluklarla karşı karşıyadır. STK'ların çoğunluğu uluslararası donörler ve bağışçılar tarafından finanse edilmektedir; buna rağmen çoğu STK kendi finansman kaynaklarını değiştirmek ve geliştirmek için ciddi çaba harcamaktadır. 2007 yılında kurulan STK'lara Devlet Desteği Konseyi, uluslararası en iyi uygulamaları benimsemek ve farklı ortak tabanlı ve önemli teknik destek almak için uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak çalışmaktadır. Faaliyetinin 2008-2011 yıllarında Konsey yarışma bazında yaklaşık 600 STK'ya toplamda bildirilen 10 milyon ABD doları civarı tutarında hibe yardımı ayırmıştır. STK'lara devlet desteğinin öncelikli alanları arasında sağlığın korunması, gençlerin gelişimi, eğitim, kırsal kalkınma ve kırsal alanlarda gelişme, mülteciler ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler için destek yer almaktadır.⁷

Kayıtlı STK'larla birlikte Azerbaycan'da kayıta alınmamış STK'lar da faaliyet göstermektedir. Bu kayıt dışı olan STK'ların çoğu kırsal alanlarda yer almaktadır. Onların kayıtsız olmalarının temel nedenlerinden biri bilgi tabanlarının zayıf olmasıdır. Mali ve teknik desteğin yetersizliği Azerbaycan'ın kırsal alanlarında özellikle önemli olan bu sektörü giderek zayıflatmıştır. Kırsal bölgelerde bulunan STK'ların maliye desteğine ihtiyacı var, fakat bundan daha da önemlisi onların kurumsal gelişmede yardıma ihtiyacı olmasıdır. Kırsal alanda bulunan STK'lar, finansmana sınırlı erişimin ve genel zayıf yönetim uygulamaları sonucu olarak

6 Azerbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının 2011-ci ildəki fəaliyyəti haqqında hesabat, <http://cssn.gov.az/documents/2011-ci%20ilin%20Hesabat%C4%B1n%C4%B1%20Y%C3%9CKL%C6%8F.pdf>.

7 QHT Layihələri, <http://www.cssn.gov.az/news.php?id=1928&lang=az>.

durgunluk durumundadır. Bu nedenle, kırsal bölgelerde bulunan STK'lar kendi toplulukları için daha fazla gerekli olan sosyal, eğitim ve savunma hizmetlerini sağlayamamaktadır. Bu da gelecekteki kırsal alandaki STK'ların bölgesel gelişmesini kökünden zayıflatıyor.

Azerbaycan'da Sivil Toplum Kuruluşlarının Hukuki Altyapısı ve Gelişimi

2000 yılında Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) (dernekler ve vakıflar) hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu ile Sivil Toplum Kuruluşları ve Hükümet arasındaki ilişkilerde yeni aşama başlamıştır. Kanunda STK'ların haklarının devlet kurumları tarafından korunması öngörülmüştür. Kanunda ayrıca devlet kurumları tarafından STK'lara maddi ve diğer yardımlar da dikkate alınmaktadır.⁸

Son dönemlerde Azerbaycan'da STK'ların faaliyetinin geliştirilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler kabul edilmiştir. Bunlar arasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Sivil Toplum Kuruluşları'na Devlet desteği konseptinin onaylanmasına dair Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 27 Temmuz 2007 tarihli (2288 sayılı Kararname) kararı özellikle çok önemlidir. Bu Kararname ve ilgili konsept, STK'lar doğrultusunda ilişkilerin değişmesi ve sivil toplum üzerindeki yeni siyasi ve hukuki koşulların belirlenmesi için temel oluşturmuştur. Azerbaycan devlet kurumları genellikle, genel planlama ve yönlendirme belgelerini düzenliyor ki, bu da konsept belgelerinin içeriğini geliştirmiştir.

Azerbaycan'da STK sektörünün faaliyetlerine devlet güvencesini sağlayan temel yasa, 1995 yılında kabul edilen ülke Anayasası'dır. Serbest birleşmek özgürlüğünü içeren Anayasa'nın 58. maddesi herkesin başkalarıyla birleşmek, herkesin istenilen örgütü, ayrıca siyasi parti, sendika, dernek, vakıf ve diğer toplumsal örgütleri kurma veya mevcut örgüte girme hakkını tespit etmekle birlikte bu birliklerin serbest faaliyetine tam güvence vermektedir.

1998 yılında, "Hibeler hakkında" Kanununun kabul edilmesi, sivil toplum örgütlerinin temel mali-finansman kaynağının ve genel olarak bağışçı-kabul eden ilişkilerinin düzenlenmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Kanununun 1. maddesi STK'ların doğrudan meşgul olduğu ve finansman için öncelik olarak kabul edilen alanları - "insani yardım, sosyal ve çevresel, sosyal amaçlı tesislerin ve altyapının yenilenmesi üzere çalışmaları,

⁸ Qeyri-Hökumət Təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, <http://e-qanun.gov.az/framework/511>.

eğitim, sağlık, kültür, hukuksal tavsiye, bilişim, yayıncılık ve spor alanları programları, bilim, araştırma ve tasarım programlarını, devlet ve toplum için önem arz eden diğer yönleri yasama seviyesinde ayrıca tespit etmiştir.⁹

2000 yılında kabul edilen “Sivil Toplum Kuruluşları (dernekler ve vakıflar) hakkında” Kanun ise sivil toplum örgütlerine ait birçok meselelere açıklık getirmiştir. Bu kanun STK'ların kurulmasından başlayarak, onların hükümet yetkilileri ile ilişkilerine kadar, meydana gelebilecek bir çok sorunları çözmeye çalışmaktadır. Kanun ayrıca, sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri, yeniden örgütlenmesi, kapatılması kurallarını ve yönetilmesinin temel ilkelerini düzenlemektedir.

Kanunun 2. maddesinde “dernek” ve “vakıf” kavramlarından söz edilmektedir ve bu kuruluşlara yönelik tanım yapmaktadır: “Dernek - tahsis belgelerinde belirlenen amaçlarla genel çıkarlar temelinde birleşmiş bir kaç gerçek veya tüzel kişinin inisiyatifi ile kurulan gönüllü, kendini yöneten, kendi faaliyetinin temel amacı gibi gelir elde etmeyi nezerde tutmayan ve elde edilen geliri kendi üyeleri arasında dağıtmayan bir sivil toplum kuruluşudur. Vakıf - üyeleri olmayan, bir veya daha fazla gerçek veya tüzel kişinin gönüllü mülkiyet hakları temelinde kurulmuş ve sosyal, hayırsever, kültürel, eğitimsel veya diğer sosyal yararlı amaçları taşıyan bir sivil toplum örgütüdür.”

Azerbaycan'da Sivil Toplumun Güçlü ve Zayıf Yanları

Son yıllarda Azerbaycan'da, kendilerini yönetmek ve kendi işlerini yapılabilmek için düzenlemek yeteneğine sahip olan STK'ların sayısı artmıştır. STK'ların çoğu kendi iç yönetiminde yapısal değişiklikler yapmış ve uluslararası öncül deneyimleri kabul etmiştir. Önceden bu kuruluşlar verici gönüllülerin talepleri tarafından yönetiliyordu. STK'ların çoğu, tam olarak tanımlanmış hedeflere odaklanmakta ve bazıları ise, hibeleri kazanmak için temel odaklarının ötesinde faaliyetlerde bulunmaya devam etmektedir.

Bazı STK'ların yöneticileri stratejik yönetim ile ilgili gerekli eğitimi almadığından ve sadece kısa vadeli faaliyetler için plan kurabildiklerinden, STK'lar halen stratejik plan ile yönetilme konusunda zayıflıklar taşımaktadır.

9 Qrant hakkında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, <http://www.e-qanun.az/framework/3527>.

STK'ların çoğu temel büro ekipmanlarına sürekli erişimine sahiptirler, buna rağmen, köylerde bulunan kuruluşlar bu konuda halen zorluklarla karşı karşıyadır. Çoğu STK, raporlama yeteneklerini geliştirmiştir. Artık web siteleri ve sık sık yapılan toplumsal sunumlar aracılığıyla kendi programları hakkında geniş bilgi sağlamaktadırlar. Fakat birkaç STK kendi mali beyanlarını kamuoyuna açıklamaktadır.

Gönüllüler STK faaliyetlerinde sürekli kullanılmaktadır ve yaygın olarak istihdam edilmektedir. Az sayıda STK daimi kadro istihdam etme imkanına sahiptir. STK'ların çoğu kendi mevcut projeleri ve hibelerle doğrudan talepleri temelinde çalışanları işe alıyor. Uzun vadeli donör desteğini sağlamış bazı STK'lar personel cirosunu azaltır. Fakat hala yüksek maaş ve kariyer gelişimi imkanlarına göre uluslararası kuruluşlarda, büyükelçiliklerde veya özel şirketlerde çalışmak için işten ayrılan çalışanlarla sorunlar yaşamaktadırlar.

2013 yılında hükümet "Sivil Toplum Kuruluşları (dernekler ve vakıflar) hakkında" Kanuna değişiklikler yapmıştır. Kanunun 24-1.4. maddesine göre nakit olarak yapılan bağış sivil toplum örgütünün banka hesabına transfer yolu ile aktarılmaktadır. Tüzüğüne göre başlıca amacı yardım etmek olan sivil toplum örgütü iki yüz manata dek bağışı peşin şekilde alabilmektedir. Fakat burada da daha önce gerekli ilişkileri Adalet Bakanlığı ile kurmuş ve kayıtlı olan STK'lar üzerinden hareket edilmektedir. Bu sınırlama ve yasaklamalara rağmen Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kayda alınmayan birkaç STK faaliyetlerini devam ettirmektedir. Burada çözüm yolu bulmak için, kanuna değişiklikler yapılmalı ve STK'ların bağışları ne türde isterlerse öyle almaları öngörülmelidir. Bu durumun gerçekleşmesi ile hükümet; STK'ların önündeki engelleri kanun marifeti ile açmalı, ayrıca onlardan daha şeffaf ve hesapverebilir olmasını talep edecek düzenlemeleri hayata geçirmelidir. edebilme imkanına kavuşabilir.

Mevzuattaki son değişikliklere göre, uluslararası STK'lar Azerbaycan'da kayıt yaptırdıkları takdirde, Dışişleri Bakanlığı ile de bir anlaşma imzalaması gerekmektedir. Bu, herhangi bir sivil toplum organizasyonunun hükümetle işbirliği yapmaması durumunda sözleşmenin uzatılmadığı veya anlaşmanın hükümet tarafından tek taraflı olarak ihlal edildiği anlamına gelebilmektedir. Kanunda var olan bu düzenleme uluslararası normlara aykırıdır. Hükümetin uluslararası STK'ları da, ulusal STK'lar gibi kayıta alınmasını temin etmesi öngörülmektedir. Böyle olduğunda uluslararası STK'ların kayıt altına alınmasının siyasi karar alma meselesi ve Azerbaycan Cumhuriyeti yasalarında belirtildiği üzere STK'ların

siyaset yapma yasağı ile çelişkisi ortadan kalkmış olacaktır.

Şu anda ülkede 2000'e yakın kayıta alınmayan STK'nın var olduğu düşünülmektedir. STK'ların kayıt altına alınmaması bir çok sorunu beraberinde getirmekte ve bir matlaşma oluşturmaktadır. Fakat burada asıl sorun devletin STK'ları tescil sürecini gereği gibi yürütmemesinden kaynaklanmaktadır. STK'nın devlet tarafından tescil edilmemesi kimi STK'lar bir takım donör kuruluşlara hibe için başvuru yapabilmektedir. Bu kuruluşlar hibe için gerekli olan süreci banka üzerinden kurgulamak istemektedir. Fakat hükümetin STK'yı kayıt altına almadığı görüldüğünde hibe işleminden vaz geçebileceği gibi bu işlemi nakit olarak da gerçekleştirebilmektedir. Böylece kamusal toplumsal fayda sunabilecek bir ekonomik katkıdan vaz geçilmiş olabileceği gibi bundan vazgeçilmeyip gerekli ödeme yapılması halinde devletin kontrol gücü zayıflamaktadır. Bu alanda, hükümetin STK'ları kayıt altına alması için gerekli yönetsel, hukuki, siyasi ve sosyolojik çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bunun sağlanması halinde özellikle yabancı kuruluşlardan gelecek kaynakların hükümet tarafından etkin kontrolü sağlanmış ve güvenliğe yönelik endişelerin giderilmesi mümkün hale gelebilecektir.

Azerbaycan'da ticari organizasyonlar için kayıt işlemleri bir servisten üç gün içinde halledilebilmesine rağmen STK'lar için müracaat ve kayıt işlemleri en iyi ihtimalle bir buçuk aya yakın sürmektedir. İlave inceleme gerekli görülmesi halinde bu süre iki buçuk aya çıkabilmektedir. İş günleri üzerinden yapılacak değerlendirmede aslında bir STK'nın kuruluş süreci 3 ila 4 ay gibi bir süreye tekabül edebilmektedir. Bu meselede ise STK'ların da bir masa aracılığı ile ve daha kısa zamanda kayıt altına alınması ve burada bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılması etkin, verimli ve kaliteli hizmet sunumunu kolaylaştıracağı söylenebilir.

Her yıl yaklaşık 150'ye yakın STK, devlet tarafından kayıt altına alınmaktadır. Fakat yeni kurulan bu kuruluşların isimleri, tüzükleri, kuruluş gerekçeleri, ikametgah ve iletişim bilgileri hakkında hiç bir bilgi alınamamaktadır. Bu konuda daha şeffaf bir yönetsel yapının oluşturulabilmesi için Adalet Bakanlığı'nın kamuoyuna açıklama yapması düşünülmektedir. Kayıt altına alınan STK'lar ile ilgili kamuoyuna açıklama yapılması hükümet dışı tüm tarafların bu kuruluşlarla daha çok ilgilenmesini sağlayabilir.

Azerbaycan'da STK'lar her çeyrekte vergi, sosyal güvenlik ve istatistik kurumlarına rapor verme zorunluluğu bulunmaktadır. Aynı zamanda yılın sonunda bu kurumlara yıllık raporlar ve ek olarak Maliye

Bakanlığı'na da yıllık raporlar verilmektedir. Bu sürecin zor bir süreç olması ve STK'ların güçlerini temel hedeflerine değil, raporlama işlerine daha çok kullanması onların çok az faaliyet yapmasına sebep olmaktadır. Hükümet STK'ları şeffaf ve hesapverebilir olmasını sağlamak istiyorsa; bu kuruluşların raporlarını belli periyodlarla halka ve kamuoyuna sunmasını desteklemelidir. Böyle bir yönelim olması durumunda sivil toplumun kendisi de hangi STK'ların düzgün ve şeffaf çalıştığına doğru karar verecektir.

Ayrıca her bir hibe sözleşmesi noter olarak onaylatılmalı ve kayıt için sunulmalıdır. Hibe sözleşmesinin tercümesi ve noter onaylanması için önemli miktarda para harcanmaktadır. Hibelerin kayıda alınması için Adalet Bakanlığı bünyesinde yer alan notere tasdik işlemleri için yapılan ödemeler Kayıt Alma Bürosu'nda Adalet Bakanlığı uhdesinde yer aldığı için gereksiz görülmektedir. Bu kapsamda tek masada noter ve kayda alma işlemlerinin yürütülmesi az maliyetle toplumsal faydaya yönelik daha fazla kaynağın kullanılmasını sağlayabilir.

Yıllık mali tabloların zamanında teslim edilmemesi veya hibe sözleşmesinin tescil edilmeden faaliyet yapılması halinde, STK'lar 2.500 manat ile 8.000 manat arasında para cezasına çarptırılabilir. Bu durum yine STK'ların zaman ve enerjilerinin çoğunu raporlama işlemine ayırmasını zorunlu kılmaktadır. Böyle olduğunda ise STK'ların faaliyetlerini yürütmeye dönük idari, mali, teknik, insan kaynağı azalmakta ve verimsiz kuruluşlar haline dönmeleri sorunu ortaya çıkmaktadır. Hükümet raporların teslim edilmesini STK'ların inisiyatifine bırakarak onların daha verimli çalışmasını temin edebilir ve onların bu tabloları sivil topluma açıklamasına imkan sunabilir. Böylece kuruluşların verimli çalışacağı ve hızla gelişeceği düşünülebilmektedir.

Azerbaycan'da yerel STK'ların uluslararası STK'larla işbirliğinin çok zayıf olması görülmektedir. Ülkede devlet tesciline alınmış yaklaşık 4000 STK'dan, 500-600 STK aktif faaliyette bulunmaktadır. Onların da çok az bir hissesi uluslararası ortaklarla çalışmaktadır. Bu meselede ise aşamalı olarak somut konularda uluslararası kuruluşlar, kamu kurumları ve yerel Sivil Toplum Kuruluşları arasında forumlar, toplantılar yapılması ile uluslararası ve yerel STK'ların işbirliğinin genişletilmesi için pratik adımlar atılması, uluslararası kuruluşlarla devlet kurumlarının doğrudan ilişki kurmasının sağlanması, yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ortaya çıkan sorunların diyalog yoluyla çözümlenmesi halinde olumlu sonuçlar alınabileceği söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Azerbaycan'da sivil toplum örgütlerinin gelişimini yavaşlatan siyasi, iktisadi, hukuki, yönetsel gerekçeler ayrı ayrı değerlendirmeye çalışılmıştır. Sosyalist devlet kurgusundan çok yakın bir dönemde uzaklaşarak demokratik bir sistem kurgulamaya çalışan Azerbaycan'da, demokratik gelişmenin seyri ile orantılı bir sivil toplum olgusundan bahsetmek mümkündür. Demokratik açıdan katılımcı ve oydaşmacı demokratik kültürün geliştiği toplumlarda hiç şüphesiz sivil toplum da, bu gelişmeye paralel bir vücut bulmaktadır. Azerbaycan'ın demokrasi tecrübesinin çok yeni olması ve demokratik sisteminde yaşadığı sorunlar yanında yönetsel sistemde etkinlik ve verimliliği esas alan bir takım düzenlemeleri yapmamış olması; ayrıca güvenlikçi politikalar ekseninde sivil toplumun kurulmasına yönelik ortaya koyulan güvenlikçi politikaların varlığı nedeni ile bu alandaki gelişimin cılız kaldığı ifade edilebilir. Yine mali açıdan var olan yükümlülükler de sivil toplum olgusunu zayıflatmaktadır.

Siyasal açıdan demokratik değerlerin içselleştirilmesi, yönetsel açıdan yeni kamu yönetimi başta olmak üzere farklı yönetsel yaklaşımların ortaya koyduğu realitelerden faydalanarak yönetimin reforme edilmesi, etkililik ve etkinliğin sağlanabilmesine yönelik e devlet uygulamalarının harekete geçirilmesi ve güvenlikçi politikaların yumuşatılarak bürokrasi üreten uygulamalardan vaz geçilmesinin sağlanması ile Azerbaycan'da güçlenen sivil toplumdan bahsedebilmek mümkün hale gelebilecektir.

Kaynakça / References

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında STK'lara Devlet Desteği Konseyi'nin oluşturulması, <http://www.cssn.gov.az/news.php?id=1998&lang=az>.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının 2011-ci ildəki fəaliyyəti haqqında hesabat, <http://cssn.gov.az/documents/2011-ci%20il%20Hesabat%C4%B1n%C4%B1%20Y%C3%9CKL%C6%8F.pdf>.

Baran, Zeyno (2005), "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey", "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West", — "The Central Asia-Caucasus Institute", Silk Road Studies Program.

Qrant haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, <http://www.e-qanun.az/framework/3527>.

QHT Layihələri, <http://www.cssn.gov.az/news.php?id=1928&lang=az>.